

TEREI GYÖRGY

ZARÁNDOKJELVÉNY AZ ÁRPÁD-KORI KÁNA FALUBÓL

2003 és 2005 között tártuk fel Újbuda-Tóváros Lakópark építését megelőzően Magyarország eddigi legnagyobb Árpád-kori faluját. Nemcsak a számadatok, a 16 hektáron kutatott település, a 198 földbe mélyített ház, a templom és körülötte 1067 sír tette a lelőhelyet különlegessé, hanem a gazdagsága is. Olyan leletek fordultak elő, amik nem jellemzőek a 12-13. századi falusi településekre.

A feldolgozás már az ásátás befejezésekor megindult. Részben összefoglaló tanulmányokkal¹, részben nagyobb leletcsoportok bemutatásával² próbáltunk képet adni az eredményekről. Ezen kívül vannak és lesznek olyan tárgyak, melyek önmagukban is megérdemelnek egy önálló cikket³. Ezek közé tartozik egy korrodált állapotú zarándokjelvény is.

A magyarországi középkori zarándokjelvények, annak ellenére, hogy Benkő Elek több munkájában is foglalkozott a témával⁴, még mindig nem kaptak akkora publicitást, mint amit ez a tárgyípus megérdemelne. Az általában nem túl nagyméretű, sokszor sérült, töredékes vagy erősen korrodált tárgy sokszor nehezen felismerhető, értelmezhető⁵. Kevés az ép, füllel rendelkező darab, melyek meghatározása, felismerése sokkalta könnyebb.

Magyarországon a középkori zarándoklattal történési szemszögből összefoglalóan Csukovits Enikő foglalkozott összefoglaló jelleggel, több oldalról megvizsgálva a kérdéskört.⁶ A zarándoklathoz bizonyítékul szolgáló régészeti leletek bemutatása Nyugat-Európa-hoz képest későn indult meg. Ennek a tárgynak, töredéknek, fel nem ismerése, vagy pontatlan körmeghatározása lehetett a magyarázata.⁷ A zarándokjelvény kérdés egy speciális részével a harangokon lenyomatként meg-

maradt ábrázolásokkal Benkő Elek nyitotta meg a tárgyi emlékek bemutatását.⁸ A tárgyak közzétételére először 2008-ban vállalkozott⁹ német nyelvű tanulmányában, majd két évvel később, frissítve az újabb eredményekkel magyarul is megjelent.¹⁰ Munkája hiánypótló szakirodalom a témában. Prohászka Péter és Szende László szerzőpáros néhány évvel később két esztergomi darabot publikált részletesebben.¹¹

A kánai zarándokjelvény a falu templomától 438 méterre nyugatra, az ásátási terület északi határán, az Árpád-kori objektumokban gazdag területtől messze egy szabadon álló kemence hamuzógödreből került elő. Mivel a terület szélén állt az objektum, ezért a teljes feltárására nem volt lehetőség. A betöltésében minimális 12-13. századi kerámiatöredék mellett egy iszkábaszeg, egy háromszög alakú csontfaragvány, szíjelosztó, egy vaskész pengetőredéke, patkó és üveg töredéke került elő. Jellegre a többi felhagyott és szeméttel feltöltött beásáshoz hasonlított, egyedül a központtól számított távolsága jelentős, hiszen elhelyezkedés szempontjából a falu szélén álló objektumokhoz kapcsolhatjuk.

Leírás:

Az ón-ólom öntvényből készült téglalap alakú jelvény 3,8 cm × 1,9 cm, 2 mm vastag. Egyedül a bal felső sarkánál maradt meg a fül, ez 0,8 cm átmérőjű. A két rövidebb oldal közül a jobb kevésbé mondható sérültnek, a baloldalon, az alsó részen több mm hiány figyelhető meg. A hosszabbik oldalak erősebben pusztultak. A középső részen 1 cm átmérőjű hiány látható, a bal alsó sarok erősen töredékes. A szentek ábrázolása kivehető, de a kisebb részletek nehezen láthatóak, erősen pusztultak. A bal oldali szent arca jobb állapotban maradt meg, teljesen felismerhető a glória és az arc részle-

¹ TEREI 2005., TEREI 2010.

² TEREI-HORVÁTH 2007a; TEREI-HORVÁTH 2007b; DARÓCZI-SZABÓ – TEREI 2011; HORVÁTH-MINDSZENTY-TEREI 2012; TEREI 2016

³ TEREI-VARGHA 2013

⁴ BENKŐ 2001; BENKŐ 2008; BENKŐ 2010

⁵ A kánai példány meghatározása, a felirat feloldása is Benkő Elek érdeme, segítségét ezúton is köszönjük.

⁶ CSUKOVITS 1994; CSUKOVITS 2003.

⁷ BENKŐ 2010. 334.

⁸ BENKŐ 2001.

⁹ BENKŐ 2008.

¹⁰ BENKŐ 2010.

¹¹ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010., PROHÁSZKA-SZENDE 2011-2012.

tei is. Az attributumok nehezebben kivehetőek, a hasonló, jobb állapotban megmaradt darabok segítenek az azonosításnál és az értelmezésnél. A bal oldali szent keze, illetve vállára tett kard, a jobb oldali szent jobb kezében egy kereszt látható. A körbefutó felirat nehezen kivehető, hiányos. Benkő Elek feloldása: + SIGN/A APO[ST/O]LORVM PE/TRI ET PA/VLI.¹² A zarándokjelvény a római Szent Péter-bazilikához kapcsolódó, Szent Péter és Pál apostol látható rajta atributumaival (kulcs, kard).

Jelen tanulmányomban nem kívánok elmélyülni a zarándoklatok történeti háttéréről, valamint a zarándokjelvényekkel kapcsolatos általános megállapításokról, hiszen ezt már nagyon sokan megtették előttem. Párhuzamok bemutatása esetén is a teljesség igénye nélkül egy szűk csoportra koncentrálok.

Magyarországon Árpád-kori ólom zarándokjelvények nagyon kis számban ismertek. Ezek közül is érdemes megvizsgálni a kánai lelethez hasonló téglalap formájú darabokat, külön kiemelve a Szent Péter és a Szent Pál apostol ábrázolásúakat.

Noha nagy valószínűséggel korábban is kerültek elő a 12-13. századból zarándokjelvények, az első példány Horváth István Esztergom-Szentkirályon 1978-ban talált darabja. Egy 12-13. századi leletanyaggal keltezett gödörből került elő. Benkő Elek Szent Pétert és Pált ábrázoló jelvénynek határozta meg, és bár nem a teljes felsőtest, hanem csak medalionban foglalt fejek láthatóak, alatta egy-egy kulccsal, és inkább álló téglalap alakú, mint fekvő, de jellegét véve ebbe a csoportba tartozik. Benkő Elek egy 1864-ban előkerült párizsi darabhoz hasonlítja¹³, ahol jól kiemelten látszanak a zarándokjelvény alsó felében a kulcsok.¹⁴ Nagyon fontos megfigyelés, hogy az esztergom-szentkirályi darabot kettéhajtották, visszaegyenesítették, ollóval a peremébe belevágtak.¹⁵

Ugyancsak Esztergom-Szentkirálynál maradvány 1990-es években mezőgazdasági munkálatok során látott napvilágot egy nagyon ritka zarándokjelvény. Felirata +SIN/A SANT/O STEFAN/VS LOP/ISO. A két alakban Szent István protomártírt és Szent Lőrincet lehet azonosítani. A jelvényen a két szent felsőtestét ábrázolják, atributumait kezükbe helyezve.¹⁶ Ez jellegében sokkal közelebb áll

a kánai darabhoz, mint az előző esztergom-szentkirályi.

Még egy zarándokjelvény töredéke származik Esztergom-Szentkirályról. Nagyságrendileg a jobb felső negyede maradt meg, de szerencsére kivehető egy fej egy kulccsal. Feliratmaradványa: + SIG/NA A.¹⁷ Összehasonlítva más darabokkal, a Kánán is előkerülő Szent Pétert és Pált ábrázoló római zarándokjelvényvel lehet párhuzamként állítani.¹⁸

Ugyancsak Komárom Esztergom megyéből, Császárról származik az a darab, mely az 1990-es években került a tatai Kuny Domokos Múzeumba. A darab négyzetes, jobb és bal alsó sarka erősen sérült. A leletet Prohászka Péter és Szende László szerzőpáros publikálta¹⁹. A megoldást itt is, az apostolok jelképei a kard és a kulcs adták, Szent Péter és Pál alakja látható. A hasonló ábrázolásoktól egy eltérés figyelhető meg, míg a többi római zarándokjelvényen mindkét apostol glóriával van ábrázolva, addig ebben az esetben Péter apostol fején korona van.²⁰

Budáról 1998-ban Végh András Szent György utcai ásatásán találtak egy zarándokjelvényt egy 14. század első felére keltezhető gödörből. Fülei letertek, de jó állapotú, egyedül a bal felső sarka sérült. Felirata: +SIGN/A MARITR/VM LAVREN/TII ET STEF/ANI. Részben az ábrázolásból, részben a feliratból ismerhető, hogy Szent István protomártírt és Szent Lőrincet ábrázolják. Párhuzama az 1990-es években Esztergom-Szentkirálynál megtalált darabnak.²¹

Kolozsi Barbara 2010-ben mutatott be a Fialat középkoros régészek II. konferenciáján egy a Debrecen-Monostor erdőben feltárt zarándokjelvényt. A lelet egy Árpád-kori földbe mélyített házból került elő. A leletanyag részét képezi többek között két 12. századi anonim dénár, és III. Béla átfúrt részpenze (CNH 98) is. A zarándokjelvény az unikálisabb darabok közé tartozik. Négyzetes alakú, felső oldalának közepén egy kis négyzet emelkedik ki Jézus Krisztus arcával, alsó részén Szent Péter és Pál apostolok láthatóak atributumaikkal.²² A feltáró régész egy interjúban elmondta, hogy az a földbe mélyített ház, ahonnan a lelet előkerült,

¹⁷ PROHÁSZKA-SZENDE 2011-2012. 130.

¹⁸ Ezen kívül került elő még egy zarándokjelvény Esztergom-Szentkirályról. Az álló, téglalap formátumú jelvény Szent Miklóst ábrázolja, és a Bariba tett zarándolat bizonyítékául szolgált. (BENKŐ 2008. 174 - 175, Abb. 3.) Bár Árpád-korra tehető ez a jelvény is, de részben a zarándoklat helyszíne, részben a formája miatt nem tartozik az általam vizsgált csoportba.

¹⁹ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010. 201.

²⁰ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010. 201.

²¹ BENKŐ 2008. 171.

²² PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010.

¹² Benkő Elek ez irányú segítségét is nagyon köszönöm.

¹³ BENKŐ 2008. 170-171.

¹⁴ Jó felbontású kép található a http://www.pilgerzeichen.de/indices/motive/pz/4/0/_/U3QuIFBhdWw= oldalon. (Letöltés 2017. november 3.)

¹⁵ BENKŐ 2010. 336.; 1. kép

¹⁶ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010. 201-202.

közel van egy feltételezhetően egyházi előkelőség házához.²³

Legutóbb Bugac-Felsőmonostor Csitári tanyáról Pétermonostora feltárásakor került elő két zarándokjelvény töredék.²⁴ A tanulmány nem tér ki rá, de az ásatást vezető Rosta Szabolcs egy interjúban elmondta, hogy a két római zarándokjelvény közül az egyik Szent-Péter és Pálhoz köthető, a másik, egy ritkábbnak mondható darab a Mária Panteon templomból származik.²⁵ A kánai darab párhuzamának is tekinthető példánynak csak a bal felső töredéke maradt meg, Szent Pál apostol nimbuszal övezett feje, és a vállára tett kard vége látszik, valamint a felirat töredéke + ET PAVLI. A nagyon jó állapotú töredék elégséges ahhoz, hogy pontosan meghatározhassuk. A másik darabnak az alsó része maradt meg, ugyan csak jó állapotban. Az egykor álló téglalap alakú a felső részén félkörívben záródó jelvénnyel²⁶ a Madonna nyaktól lefelé látható két oldalán, két –két oszlop alsó része figyelhető meg.²⁷

A Kárpát-medencében még egy téglalap alakú Szent Péter és Pál apostolt ábrázoló jelvényt ismerünk a szlovákiai Szalóc (Slavec) település közelében található Leontin barlang feltárása során. A kánai darab közeli párhuzamaként tekinthetjük.²⁸

Jelen cikkemben nem tartom feladatomnak a kánai zarándokjelvény külföldi párhuzamainak összegyűjtését. Az interneten fellelhető adatbázisok, gyűjtemények segítségével próbáltam²⁹ a Szent Péter és Pál apostol ábrázolással díszített zarándokjelvények európai elterjedését kicsit feltérképezni. Főként német területekről került elő a legtöbb hasonló darab, de többek között Olaszország, Anglia és Franciaország területéről is több példány ismert. Külföldön a zarándokjelvények vizsgálata sokkal korábban kezdődött el, és az interneten közzétett gyűjteményekkel könnyebb a megismerésük, értékelésük. A kutatás időbeni előnye miatt

a szakirodalom sokkal nagyobb csoportja foglalkozik ezzel a témával. A kánai darab kapcsán a teljeség igénye nélkül csak egy munkát szeretnék kiemelni. Marco Leo Imperiale 2012-ben írt tanulmányában³⁰ a római téglalap alakú zarándokjelvényeket vizsgálja több szempontból. Ír a gyártásról és az eladásról, történeti forrásokat hoz, amely fém zarándokjelvényekkel történő kereskedelméről rendelkezik. Megemlíti, hogy voltak „hivatalos”, az egyház által kibocsátott jelvények és voltak ezeknek másolatai.³¹ Európai elterjedésüket térképre is felvetíti.³² Négy nagy csoportot állít fel a négyzet vagy téglalap alakú római zarándokjelvényekre, datálja az egyes csoportokat, képi illusztrációt is hoz, így egy táblán látható a nagyfokú változatosság.³³ Külön tárgyalja a szent Péter és Pál ábrázolásokat, a feliratosokat és a felirat nélkülieket, de szó esik az egyéb szentábrázolással rendelkező Rómából származó zarándokjelvényekről is.³⁴

A Kárpát-medencei Árpád-kori zarándokjelvények néhány esetet kivéve mind római zarándoklat emlékei. Bár ebben az időszakban Compostela és Jeruzsálem is fontos helyszín volt, de a megközelítés szempontjából mégis az itáliai út tűnt a legolcsóbbnak és a legegyszerűbbnek. Csukovits Enikő számítása szerint a jeruzsálemi utazási költségnek ötöde volt a római³⁵, és ezt az utat három hónap alatt oda-vissza meg lehetett járni.³⁶ Emellett szólt az is, hogy több kegyhelyet is felkereshettek ottartózkodásuk ideje alatt a zarándokok.³⁷ Csukovits Enikő a három nagy, magyarok által látogatott zarándokhelyet úgy jellemezte, hogy amíg Aachenbe inkább a polgárok, addig Rómába a társadalom összes rétege eljuthatott. Ezzel szemben a szentföldi zarándoklatra csak a legtehetősebbek vállalkozhattak.³⁸

Nehéz arra a kérdésre válaszolni, hogy mit jelent egy Árpád-kori lelőhely megítélésénél egy ilyen típusú lelet. Arra ismét fel kell hívni a figyelmet, hogy annak ellenére, hogy zarándokjelvényeket nagy számban állítottak elő, viszonylag kevés került elő az Árpád-korból Magyarország területéről. A tárgy típus legtöbb esetben töredékes állapotban maradt meg, fűlei sokszor letörtek, és anyaga árulkodik csak arról, hogy ez nem egyszerű fémtöredék. Véleményem szerint a 12-13.

²³ <http://www.deol.hu/main.php?c=19406> (Letöltés 2017. november 3.)

²⁴ ROSTA 2014. 205; 31, a kép

²⁵ http://bacsmegye.hu/megye/kiskunfelegyhaza/ujra_ertekelek_az_arpad_kort_a_szenzacios_bugaci_regeszeti_leletek.html (Letöltés 2017. november 3.)

²⁶ Az internetes adatbázisban talált három jobb állapotban maradt darab:

http://www.pilgerzeichen.de/indices/w_orte/1/0/Italien/_/1618/0/0/0/pz/0-0/0-0/0/_
http://www.pilgerzeichen.de/indices/w_orte/1/0/Italien/_/1618/0/0/0/pz/1-0/0-0/0/_
http://www.pilgerzeichen.de/indices/w_orte/1/0/Italien/_/1618/0/0/0/pz/2-0/0-0/0/_ (Letöltés 2017. november 3.)

²⁷ ROSTA 2014. 31, a kép

²⁸ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010. 201.

²⁹ <https://collections.museumoflondon.org.uk>, <https://collections.museumoflondon.org.uk> (Letöltés 2017. november 3.)

³⁰ IMPERIALE 2012. 698-703.

³¹ IMPERIALE 2012. 698.

³² IMPERIALE 2012. fig 1.

³³ IMPERIALE 2012. fig 1.

³⁴ IMPERIALE 2012. 700-702.

³⁵ CSUKOVITS 1994. 12.

³⁶ CSUKOVITS 1994. 15.

³⁷ PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010. 203-204.

³⁸ CSUKOVITS 1994. 17.

századi leletanyagunkat átvizsgálva, ha nem is ép, egész darabokat, de találunk még töredékeket.

A Magyarország területéről előkerülő Árpád-kori zarándokjelvények egy része a középkor folyamán jelentősnek mondható helyről származik, például Esztergomból. Ha megvizsgáljuk a leletek környezetét, legtöbb esetben megfigyelhető az egyházi közeg. Esztergom, Buda, Bugac-Felsőmonostor Csitári tanya, esetében egyértelmű, de Debrecen Monostori erdőben talált példányt is a feltáró régész Kolozi Barbara feltehetően egy egyházi előkelőség házában közelségében találta.³⁹ Kána falutól délre, pedig a domb tetején fekvő monostor közelsége ismert.

A legtöbb darab Esztergom Szentkirályról származik. A Bariból származó zarándokjelvényrel együtt a területről négy darab került elő. A Prohászka – Szende szerzõpáros ezt a területen fekvõ ispotállal magyarázza, hiszen ezeknek nem csak a betegek, hanem a zarándokok ellátása is feladatuk volt. Így pedig elképzelhetõ, hogy az ott megpihent zarándokok vesztették el emlékeiket.⁴⁰

A lelõhely jelentõségénél maradványra nagyon nehezen lehet rekonstruálni a tárgy földbe kerülésének körülményeit. A magyarországi daraboknál megfigyelhetõ, hogy erõsen töredékes, sok esetben eredeti funkcióját teljesen elvesztve, hosszú idõ után kerülnek földbe.⁴¹ Többször olvasható, és Kánán is ez figyelhetõ meg, hogy egyéb hulladékokkal együtt egy korábbi tárológödörbõl, vagy kemence hamuzógödörébõl kerül elõ. Ez magyarázható azzal is, hogy a pusztulásnak legjobban kitett résznek, a füleknek a letörése után a tárgy használhatatlanná válik. Ez mondható el akkor is, ha a tárgy elkerül a zarándoklaton résztvevõ személytõl, hiszen így a zarándokjelvény által képviselt tartalom is elveszik.

Fontos, és ugyancsak nehezen rekonstruálható kérdés, hogy a jelvény a településen élõ emberé volt, vagy egy az országon áthaladó és itt megszálló zarándoké. Esztergomban, és a Dunához közeli területeken, ahol a zarándokút vonal haladt, könnyen elképzelhetõ, hogy egy áthaladó zarándok vesztette el a nagy becsben õrzött emlékét.

Benkõ Elek „fontos távolsági kapcsolatot tükrözõ” tárgyként jellemezte a középkori zarándokjelvényeket.⁴² Kána faluban nem ez az egyetlen import tárgy. Korábbi munkánkban foglalkoztunk a

témakörrel,⁴³ ezért itt csak összefoglaló jelleggel szeretnék szólni.

Az ásás egyik legfontosabb lelete egy madár alakú bronz csat. E csattípus meglehetősen ritka, a Kárpát-medencében eddigi ismereteink szerint nincs, Európában csak hat darab van belőle, egy Németországban, a további pedig Angliában.⁴⁴

A vastárgyak közül két fegyvert kell kiemelni. A buzogány és a szablya 12–13. századi magyarországi jelenléte nagy valószínűséggel keletről import útján kerülhetett a falu területére. Az üvegek jelenléte Árpád-kori falvainkban ritkának mondható. Készítésük többek között bizánci vagy velencei területeken történhetett. Ugyancsak unikumnak számít falusi leletanyagban a több centiméteres perem és oldalfalvastagságú, durva kiképzésű nagyméretű osztrák tárolóedény. Óbudáról több ismert, de került elő a Duna mentén és Északnyugat–Magyarországon is egy-egy darab. Különleges tárgynak számít egy mázas agyagtojás töredéke. Legközelebbi párhuzama a zobordarászi (Nitra–Dražovce) temető 178. sírjából származik.

Kána falu területén feltárt importtárgyak kiemelkednek a hasonló korú falusi települések közül, de ez mondható el a leletanyag teljességéről is. Ez magyarázható egyrészt a falu elhelyezkedésével. A Budáról/ Óbudáról Székesfehérvárra menő nagyút közelségében, a Medium Regni közepén található. A másik magyarázat a falu jogállásával kapcsolható össze. Feltételezhetjük, hogy a település a kánai kolostor falva lehetett, ami lakóit az átlag falusi életszínvonal felé emelte. Felmerült az a lehetőség is, mint az több magyarországi példa is bizonyítja⁴⁵, hogy a faluban talált gazdag leletanyag annak hirtelen, feltételezhetően a tatárjáráshoz kapcsolódó elhagyásához lenne köthető. Ennek nyomát, pusztítás során keletkezett égésnyomokat, azonban nem találtunk a faluban, feltételezhetjük, hogy a tatár közeledtének hírére elmenekültek a településről, és bár visszaköltözhetnek, de a 13. század második felében a falu folyamatosan elnéptelenedik.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy akár egy Kána faluban élõ Rómát megjáró zarándoké volt a jelvény, akár a falun áthaladó vándor vesztette el, mindenképpen fontos leletnek számít. A zarándokjelvények száma a késõközépkorra megsokszorozódik, a 12-13. századi egyszerű kis táblácskáiból gyönyörű műalkotások válnak, melyek sokkal változatosabbak lesznek, mint a néhány száz évvel korábbi társaik.

³⁹ <http://www.deol.hu/main.php?c=19406> (Letöltés 2017. november 3.)

⁴⁰ PROHÁSZKA–SZENDE 2009-2010. 203.

⁴¹ BENKŐ 2010. 336.

⁴² BENKŐ 2012. 334.

⁴³ TEREI-VARGHA 2013, 156-157.

⁴⁴ TEREI-VARGHA 2013.

⁴⁵ Az egyik legismertebb példa Hejőkeresztúr-Vizekköze (WOLF 1997; WOLF 2007.)

IRODALOM

- BENKŐ 2001 BENKŐ Elek: Középkori zarándokjelvények erdélyi harangokon. *Korunk* 7. (2001), p. 38–45.
- BENKŐ 2008 BENKŐ Elek: Pilgerzeichenforschung und Pilgerzeichenüberlieferung in Ungarn und in Siebenbürgen. In: *Das Zeichen am Hut im Mittelalter. Europäische Reisemarkierungen.* (Hrsg.) Von Hartmut Kühne, Lothar Lambacher, Konrad Vanja. Frankfurt am Main, 2008., p. 167–184.
- BENKŐ 2010 BENKŐ Elek: Zarándokjelvények a középkori Magyarországon. In: *Laudator temporis acti. Tanulmánykötet Horváth István 70 éves születésnapjára.* (szerk.) Tari E., Tóth E. Esztergom-Budapest, 2010 (2012). p. 334–348.
- CSUKOVITS 1994 CSUKOVITS Enikő: „Cum capsula...cum bacillo”. Középkori magyar zarándokok. *Aetas* 9. évf. 1. sz. (1994), p. 5–27.
- CSUKOVITS 2003 CSUKOVITS Enikő: Középkori magyar zarándokok. Budapest, 2003.
- DARÓCZI-SZABÓ-TEREI 2011 DARÓCZI-SZABÓ Márta-TEREI György: Szájjal lefele fordított edények és tartalmuk az Árpád-kori Kána faluból. *BudRég* 44. (2011), p. 198–226.
- HORVÁTH-MINDSZENTY-TEREI 2012 HORVÁTH Zoltán-MINDSZENTY Andrea-TEREI György: Az Árpád-kori Kána falu objektumaiban talált közzétípusok és azok lehetséges származási helyei. In: *Hadak útján 20. Népvándorlaskor Fialat Kutatóinak XX. Összejövetelének konferenciakötete.* 2010. október 28–30. (szerk.) Petkes Zs. Budapest–Szigethalom, 2012., p. 313–326.
- IMPERIALE 2012 IMPERIALE, Marco Leo: Signa Apostolorum Petri et Pauli. Note sulla produzione di quadrangulae di pellegrinaggio a Roma. In: *VI Congresso Nazionale di Archeologia Medievale. Pré-tirages (L’Aquila, 12-15 settembre 2012)* (Red.) F. Redi, A. Forgione. Firenze, 2012., p. 698–703.
- PROHÁSZKA-SZENDE 2009-2010 PROHÁSZKA Péter – SZENDE László: Egy középkori zarándokjelvény Esztergom-Szentkirályról. *Numizmatikai Közlöny* 106–107. (2009–2010), p. 199–208.
- PROHÁSZKA-SZENDE 2011-2012 PROHÁSZKA Péter – SZENDE László: Újabb római zarándokjelvény Esztergom-Szentkirályról. *Numizmatikai Közlöny* 108–109. (2011–2012), p. 129–131.
- ROSTA 2014 ROSTA Szabolcs: Pétermonostora pusztulása. In: *„Carmen miserabile” A tatárjárás magyarországi emlékei. Tanulmányok Pálóczi Horváth András 70. születésnapjára.* (szerk.) Rosta Sz., V. Székely Gy. Kecskemét, 2014., p. 193–230.
- TEREI 2005 TEREI György: Előzetes jelentés a Kőérberek–Tóváros–Lakópark területén folyó Árpád-kori falu feltárásáról. In: *Régészeti kutatások Magyarországon 2004.* (szerk.) Kisfaludi J. Budapest, 2005., p. 34–72.
- TEREI 2010 TEREI György: Az Árpád-kori Kána falu Budapest határában. In: *A középkor és a kora újkor régészete Magyarországon.* (szerk.) Kovács Gy., Benkő E., Feld I. Budapest, 2010., p. 81–111.
- TEREI-HORVÁTH 2007a TEREI György – HORVÁTH Antónia: Az Árpád-kori Kána falu vasleletei I. *CommArchHung* (2007), p. 215–245.
- TEREI-HORVÁTH 2007b TEREI György – HORVÁTH Antónia: Az Árpád-kori Kána falu vasleletei II. *BudRég* 41. (2007), p. 153–192.
- TEREI-VARGHA 2013 TEREI György – VARGHA Mária: Madár alakú bronz csat az Árpád-kori Kána faluból. *BudRég* 46. (2013), p. 151–166.

- TEREI 2016 TEREI György: Az Árpád-kori Kána falu kerámiaművessége. In.: „A cserép igazat mond, ha helyette nem mi akarunk beszélni” : regionalitás a középkori és kora újkori kerámiában. A Magyar Nemzeti Múzeumban 2013. január 9–11. között rendezett konferencia előadásai. (szerk.) Simonyi E., Tomka G. Budapest, 2016., p. 115–134.
- WOLF 1997 WOLF Mária: Hejőkeresztúr-Vizekköze. Árpád-kori település a XI–XII. századból. In: Utak a múltba. Az M3-as autópálya régészeti leletmentései. (szerk.) Raczkó P., Kovács T., Anders A. Budapest, 1997., p. 143, 195–197.
- WOLF 2007 WOLF Mária: Hejőkeresztúr-Vizekköze (Borsod-Abaúj-Zemplén M.) : Tatárjárás idején elpusztult település. In: A tatárjárás. (szerk.) Ritoók Á., Garam É. Budapest, 2007., p. 44–46.

PILGRIM BADGE IN ARPADIEN VILLAGE, KÁNA (BUDAPEST)

The Arpad age village in Arpadian Kána village is prominent among the villages from the 12th–13th century in both its size and rich findings. West from the temple of the settlement, from the ash pit of an oven found at the edge of the village, a pilgrim badge came to light with the depiction of St. Peter and Paul. Only one suspension ring remained on the cast tin-lead badge from Roman origin, the item was heavily damaged. Only a few Arpad age pilgrim badges have been found in Hungary. The closest parallels of the one found at Kána (Esztergom, 3 pcs), Budapest, Császár, Debrecen, Bugac (2 pcs) Szalóc (Slavec) are presented in this article. Various depictions can be seen on

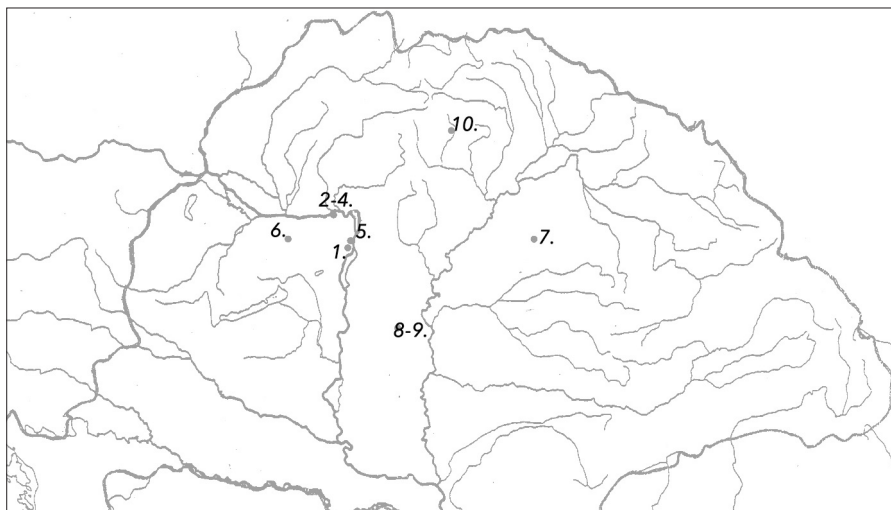
the badges, the most common are St. Peter and Paul, on two pieces there are figures of St. Stephen St. Lawrence, and the fragment found in the Maria Panteon church is listed as well. There is no intention in this article for a broader foreign overview, however, it can be stated based on online databases that similar pieces are known mostly from German regions, yet several pieces are from Italy, England and France as well. This article is aimed to present the significance of the settlement based on the finding. Whether a resident took the pilgrimage to Rome back and forth, or a foreign pilgrim rested and lost their precious badge here, the finding is significant in both cases.

1. kép. Szent Péter és Pál apostolokat ábrázoló zarándokjelvény az Árpád-kori Kána faluból
 Fig. 1. Pilgrim badge from the Arpad age Kána village with depiction of St. Peter and Paul

2. kép. Árpád-kori négyzetes zarándokjelvények a Kárpát-medencéből: 1. Budapest – Újbuda Tóváros Kána falu (Terei György ásatása) (Szt. Péter és Pál), 2. Esztergom – Szentkirály (Horváth István ásatása) (Szt. Péter és Pál), 3. Esztergom – Szentkirály (szórvány) (Szt. István és Lőrinc), 4. Esztergom – Szentkirály (szórvány) (Szt. Péter és Pál), 5. Budapest Szent György utca (Végh András ásatása) (Szt. István és Lőrinc), 6. Császár (szórvány) (Szt. Péter és Pál), 7. Debrecen – Monostor erdő (Koloszi Barbara ásatása) (Szt. Péter és Pál), 8. Bugac-Felsőmonostor Csitári tanya (Rosta Szabolcs ásatása) (Szt. Péter és Pál), 9. Bugac-Felsőmonostor Csitári tanya (Rosta Szabolcs ásatása) (Mária), 10. Szalóc (Slavec) (Szt. Péter és Pál)

Fig. 2. Rectangular Arpad age pilgrim badges from the Carpathian Basin: 1. Budapest – Újbuda Tóváros, Kána village (excavation of György Terei) (St. Peter and Paul), 2. Esztergom – Szentkirály (excavation of István Horváth) (St. Peter and Paul), 3. Esztergom – Szentkirály (stray find) (St. Stephen and Lawrence), 4. Esztergom – Szentkirály (stray find) (St. Peter and Paul), 5.

6. Budapest – Szent György street (excavation of András Végh) (St. Stephen and Lawrence) 6. Császár (stray find) (St. Peter and Paul), 7. Debrecen – Monostor erdő (excavation of Barbara Kolozsi) (St. Peter and Paul), 8. Bugac-Felsőmonostor Csitári ranch (excavation of Szabolcs Rosta) (St. Peter and Paul), 9. Bugac-Felsőmonostor Csitári ranch (excavation of Szabolcs Rosta) (Mary), 10. Szalóc (Slavec) (St. Peter és Paul)